

Siniša Kušić

ONLINE DRUŠTVENE MREŽE I DRUŠTVENO UMREŽAVANJE KOD UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE: NAVIKE FACEBOOK GENERACIJE

Sažetak: Društvene mreže i društveno umrežavanje nisu novi koncepti, odnosno društveni fenomeni, međutim, u današnje vrijeme pojavljuju se u novom obliku. Zbog sve veće uporabe računala i interneta, ovi koncepti prenose se u online okruženje gdje se uz pomoć društvenog softvera i internetskih stranica-servisa djeci i mladima omogućuje formiranje online mreže prijatelja i/ili poznanika. Online društvene mreže i društveno umrežavanje postaje vrlo popularno među djecom i mladima. Među mnogim online društvenim mrežama Facebook je postao jedna od najpopularnijih online društvenih mreža u Hrvatskoj. Facebook tako postaje nov način komuniciranja i nova forma društvenosti te na taj način uvodi nove obrasce ponašanja i društvenog povezivanja. U radu su prikazani rezultati istraživanja kojim se željelo utvrditi način korištenja Facebooka kod učenika viših razreda osnovne škole te identificirati ponašanja učenika na Facebooku. Rezultati pokazuju kako većina učenika posjeduje Facebook profil te provodi znatnu količinu vremena sudjelujući u Facebook aktivnostima. Učenicima postaje rutina svakodnevno više puta provjeravati novosti svojih prijatelja, pregledavati njihove slike, preslušavati njihove omiljene pjesme ili dodavati nove prijatelje, odnosno ažurirati facebook profil.

Ključne riječi: online društvene mreže, društveno umrežavanje, Facebook, navike i ponašanje učenika.

Uvod

Društvene mreže i društveno umrežavanje nisu novi koncepti, već u različitim oblicima postoje oduvijek. Društvene mreže i društveno umrežavanje predstavlja jednostavan čin održavanja i/ili ojačavanja postojećeg kruga prijatelja i/ili poznanika te širenje njihova kruga. Na taj se način upoznaje nova mreža prijatelja i poznanika preko već postojećih što potiče formiranje mreže pojedinaca i stvaranje zajednica. Jedan od načina na koji se mogu istraživati društvene mreže (npr. u razredu) je i sociometrijska metoda koju je razvio J. L. Moreno još 1934. godine što govori o tome da ovi koncepti nisu novi. Iako je stvaranje društvenih mreža i društveno umrežavanje moguće u stvarnom, realnom svijetu (npr. u četvrti, školi, učeničkom domu...), navedeni koncepti preneseni su u online okruženje čime online društvene mreže i društveno umrežavanje postaje vrlo popularno među mladima. Stvaranje online društvenih mreža i društveno umrežavanje omogućeno je putem društvenog softvera i internetskih stranica-servisa, a među

najpoznatijima i najraširenijima su Facebook, MySpace, Twitter, YouTube, Bebo, Flickr, Second Life...

Online društvene mreže možemo definirati kao "uslugu temeljenu na webu koja omogućuje pojedincima da (1) izgrade javni ili polu-javni profil unutar omeđenog sustava, (2) artikuliraju listu drugih korisnika s kojima dijele vezu i (3) gledaju i koriste vlastiti popis veza i popise veza drugih unutar sustava." (Boyd, Ellison, 2008.:211.). Uz pojam "društvenih mreža" (eng. "social network"), u javnom diskursu pojavljuje se i pojam "društvenog umrežavanja" (eng. "social networking") te se ta dva pojma često koriste kao sinonimi, iako postoji razlika. "Umrežavanje" naglašava iniciranje i pokretanje odnosa, najčešće između osoba koje se ne poznaju. Iako je umrežavanje moguće na online društvenim mrežama, to nije njihova primarna praksa niti je to ono što ih razlikuje od drugih oblika računalno posredovane komunikacije (Boyd, Ellison, 2008.). Ono što online društvene mreže čini posebnima je što pojedincima omogućuju da artikuliraju i učine vidljivima svoje društvene mreže, a ne da upoznaju nepoznate osobe. Na mnogim online društvenim mrežama, sudionici se nužno ne "umrežavaju" odnosno upoznavaju nove osobe već prvenstveno komuniciraju s osobama koje su već dio njihove šire off-line društvene mreže. Iako online društvene mreže omogućuju i olakšavaju upoznavanje novih osoba, pojedinci ih najčešće koriste za održavanje i/ili ojačavanje njihovih trenutačnih off-line društvenih mreža. Priroda i naziv veza koje se ostvaruju u online društvenim mrežama mogu se razlikovati s obzirom na mogućnosti koje pružaju pojedini servisi za online društvene mreže (Friends, Favorites, Fans, Followers...).

Društvene mreže postale su iznimno popularni servisi, privlačeći milijune pa i stotine milijuna korisnika. Ova popularnost može se objasniti i zbog samog koncepta online društvenih mreža koji se temelji na Web 2.0 tehnologiji koja korisnike stavlja u središte zbivanja omogućujući im da upravo oni kreiraju sadržaj i nude ga drugim korisnicima. Uspon servisa za online društvene mreže ukazuje na pomak u organizaciji online zajednica i potiče novu dimenziju socijalnih interakcija. Dok internet stranice posvećene interesnim zajednicama još uvijek postoje, servisi za online društvene mreže prvenstveno se organiziraju oko ljudi, a ne interesa. Rane javne online zajednice (forumi, news-grupe, chatrooms...) bile su strukturirane po temama, dok su servisi za društvene mreže strukturirani kao osobne ili "egocentrične" mreže s pojedincem u središtu vlastite zajednice (Boyd, Ellison, 2008.). Upravo servisi za online društvene mreže potvrđuju "da je svijet sastavljen od mreža, a ne od grupa." (Wellman, 1988.:37.).

Iako se servisi za online društvene mreže sastoje od raznih tehničkih značajki, njihov središnji dio su vidljivi profili na kojima se artikuliraju popisi "Prijatelja" koji su istovremeno i korisnici sustava. Profili su jedinstvene stranice na kojima svaki pojedinac može sebe predstaviti drugima u sustavu uz deskriptore kao što su dob, spol, interesi, dio "Nešto o sebi" te multimedijalni

sadržaj i razne aplikacije koji ujedno personaliziraju i obogaćuju profil. Iako svi servisi za online društvene mreže potiču istinito predstavljanje na profilima, sudionici to čine u različitim stupnjevima. Servisi za online društvene mreže omogućuju pojedincu samoprezentaciju, stvaranje, gledanje i korištenje liste prijatelja, pisanje komentara na profilima svojih prijatelja, slanje privatnih poruka, dijeljenje slika, videa, kreiranje grupa i drugih multimedijalnih sadržaja te tako omogućuju da svaki korisnik aktivno sudjeluje u stvaranju sadržaja.

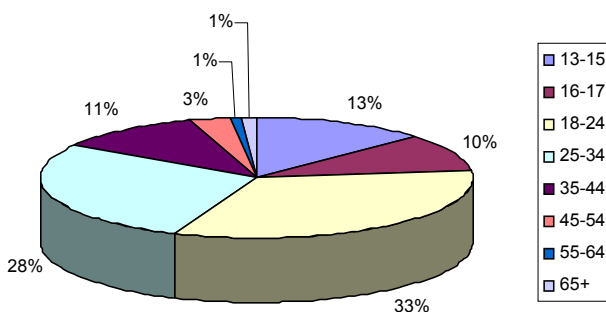
Upravo sudjelovanjem u online društvenim mrežama i društvenim umrežavanjem djeca i mladi "izgrađuju" identitet (hibridni identiteti) i započinju socijalizaciju koja uključuje čitanje profila drugih članova zajednice i komuniciranje s njima. Djeci i mladima postaje rutina svakodnevno više puta provjeravati novosti svojih prijatelja, pregledavati njihove slike, preslušavati njihove omiljene pjesme ili dodavati nove prijatelje, odnosno ažurirati Facebook profil. Online društvene mreže djeci i mladima ujedno omogućuju i eksperimentiranje s novim identitetima. U prošlosti, na primjer, mladi su prolazili kroz faze oblačenja (rockeri, pankeri, raveri, hipici...) kao oblik eksperimentiranja u pronalaženju svog identiteta. To se nastavlja na online mreži, ali uz anonimnost koju "Mreža" donosi, mladi mogu promijeniti godine, spol i druge aspekte fizičkog izgleda.

Među mnogim online društvenim mrežama Facebook je postao jedna od najpopularnijih online društvenih mreža. Za razliku od prijašnjih servisa za online društvene mreže kao što su bili SixDegrees.com, LiveJournal, Friendster, MySpace i dr., Facebook je dizajniran kao podrška različitim društvenim mrežama na fakultetima. Facebook je pokrenut 2004. godine kao servis za online društvene mreže samo na Harvardu, a korisnik je trebao imati harvard.edu e-mail adresu (Cassidy, 2006.). S vremenom Facebook je počeo uključivati druge fakultete, srednje škole, korporacije i naposljetku sve osobe koje su starije od 13 godina.

O iznimnoj popularnosti Facebooka svjedoče i sljedeće činjenice i brojke. Statistički podaci za 2010. godinu pokazuju da Facebook ima više od 500 milijuna aktivnih korisnika; 50% aktivnih korisnika logira se svaki dan; više od 35 milijuna korisnika svaki dan ažurira svoj status; više od 3 milijardi slika uploada se svaki mjesec; više od 30 milijardi različitog sadržaja (web linkovi, bilješke, postovi, albumi slika...) razmijeni se svaki mjesec; više od 3,5 milijuna događaja kreira se svaki mjesec; preko 3 milijuna aktivnih stranica postoji na Facebooku; više od 20 milijuna osoba postanu obožavatelji aktivnih stranica na Facebooku svaki dan (Facebook Statistika; Hepburn, 2010.). Facebooku pristupa 150 milijuna korisnika putem mobilnih uređaja, a više od 200 operatera za mobilne mreže u 60 različitih zemalja pruža Facebook mobilne usluge. Osobe koje pristupaju Facebooku putem mobilnih uređaja dva puta su aktivnije na Facebooku za razliku od onih koji Facebooku ne pristupaju putem mobilnih uređaja (Facebook Statistika, 2010.). Prosječan korisnik

Facebooka ima 130 prijatelja na svom profilu, mjesečno pošalje 8 upita za prijateljstvo, provede više od 55 minuta dnevno na Facebooku, mjesečno klikne "Like button" za 9 dijelova sadržaja, napiše 25 komentara svaki mjesec, postane obožavatelj 4 stranice svaki mjesec, pozvan je na 3 događaja mjesečno i član je 13 grupa (Hepburn, 2010.).

Prema dnevnoj Facebook statistici za Hrvatsku, od 212 zemalja Republika Hrvatska nalazi se na 57 mjestu s obzirom na broj aktivnih korisnika i na 36 mjestu s obzirom na zastupljenost Facebooka u stanovništvu. Facebook korisnika u Hrvatskoj ima 1 241 000, a od toga 51% muških i 49% ženskih. Distribucija Facebook korisnika u Hrvatskoj s obzirom na dob prikazana je na sljedećoj slici (Facebakers.com Portal, 26.8.2010). Iz slike je vidljivo da, s obzirom na postotak korisnika, korisnici u dobi 13-15 godina (učenici osnovne škole) čine treću po redu populaciju koja sudjeluje na Facebooku.

Distribucija Facebook korisnika u Hrvatskoj s obzirom na dob

Sve navedeno govori o tome da je Facebook postao nov način komuniciranja, dok je u sociološkom smislu nova forma društvenosti, koja nameće nove obrasce ponašanja i nove načine društvenog povezivanja. Facebook postaje jedinim dijelom "način života".

Sklapanje prijateljstva s mladima diljem svijeta, učenje novih kultura i jezika mogu se izdvojiti kao dobre strane sudjelovanja u Facebooku i drugim online društvenim mrežama, no s druge strane, postoje i brojni nedostaci koji postaju sve očitiji kako u kulturi druženja, odnosima, govoru, ponašanju i zaštiti privatnosti.

U prijašnjim generacijama kultura druženja bila je mnogo razvijenija. Roditelji su se mnogo više družili, djeca su se družila s vršnjacima, s roditeljima, s rodbinom, s obiteljskim prijateljima. U današnje vrijeme učenici osnovne škole provode mnogo vremena sami kod kuće bez kvalitetno

osmišljenog slobodnog vremena, a Facebook se nameće kao jedna od "poželjnih" i "nezaobilaznih" opcija za provođenje slobodnog vremena. Činjenica da su druženje i razgovor s prijateljima u stvarnom svijetu zamijenjeni sjedenjem, tipkanjem i online dopisivanjem, a da su se prijateljstva i odnosi sveli na jedan klik u virtualnom svijetu pokazuje da Facebook i ostale online društvene mreže umanjuju kulturu druženja.

U komunikaciji na online društvenim mrežama, a što se potom prenosi na svakodnevnu komunikaciju u stvarnom svijetu, počinju se upotrebljavati nove riječi (npr. "lajkanje", "bockanje"...), osmišljavaju se kratice za često korištene riječi kako bi se ubrzalo pisanje i komuniciranje te se sve više koriste riječi iz engleskoga jezika. Gramatička i pravopisna vrijednost izražavanja zanemarena je od strane djece i mladih.

Jedno od aktualnih pitanja koje se povezuje uz Facebook je pitanje ponašanja djece na Facebooku te zaštita njihove privatnosti. Privatnost na online društvenim mrežama može se narušiti na mnoge načine (hakaranjem, "phishing", instaliranjem Spywarea i Adwarea...) što može imati mnogobrojne negativne posljedice. Često se može primijetiti da postoji nepovezanost između želje djece da zaštite privatnost na Facebooku i njihovog ponašanja. Djeca imaju poteškoće u razumijevanju privatnosti na mreži i implikacija gubitka te privatnosti. Svijest o gubitku kontrole i vlasništva nad sadržajem koji su postavili na Facebook kod njih još uvijek nije razvijena. Često su impulzivni i djeluju bez razmišljanja, pogotovo kada su online i kada ne postoje neposredne društvene posljedice. Vještine donošenja odluka još nisu dovoljno razvijene u toj dobi što ih često čini ranjivima na rizično ponašanje. Kombinacija impulzivnosti, naivnosti i slabo razvijene vještine donošenja odluka, djecu čini populacijom koja je u današnje vrijeme najviše izložena riziku, prijevarama, zlostavljanju, ponižavanju, uznemiravanju i neprimjerenim sadržajima.

Popularnost Facebooka i općenito online društvenih mreža te veliki broj djece koji su korisnici istih dodatno su inspirirale cyber-kriminalce i "online-predatore". Fenomeni krađe identiteta, lažnog predstavljanja, dostupnost osobnih podataka preko interneta, online bullyinga, cyber-nasilja, cyber-prikradanja predstavljaju negativne strane online društvenih mreža pa tako i Facebooka. S obzirom na navedeno, postavlja se pitanje i pravne dimenzije sigurnosti i privatnosti na online društvenim mrežama. Ako se događa cyber-nasilje, imaju li odgovorne osobe pravo pristupati sadržaju objavljenom na Facebooku bez naloga? Smatraju li se Facebook profili javnim ili privatnim?

Bitno je napomenuti da, kao i svaka druga tehnologija, odnosno medij, online društvene mreže i društveno umrežavanje pa tako i Facebook nisu ni dobri ni loši po sebi. Dobrim ili lošim čine ih korisnici, ovisno o prilici. Problem se javlja kada na Facebooku sudjeluju osnovnoškolska djeca u dobi kada je teško odrediti granice, a sve je više-manje lako dostupno i dopušteno.

Cilj istraživanja, uzorak, mjerni instrument i metode obrade podataka

Cilj je ovog istraživanja utvrditi način korištenja Facebooka, kao jedne od najpopularnijih online društvenih mreža, kod učenika viših razreda osnovne škole te identificirati različita ponašanja učenika na Facebooku.

Istraživanjem se željelo utvrditi posjeduju li učenici Facebook profil, učestalost korištenja i količinu vremena provedenog na Facebooku, utječe li i na koji način Facebook na svakodnevni život učenika, zašto učenici koriste Facebook, broj prijatelja na Facebooku i odnos prema nepoznatim osobama, sadržaje koje učenici stavljaju na Facebook profil, jesu li učenici zabrinuti o dostupnosti osobnih podataka na Facebooku, jesu li doživjeli neki oblik virtualnog nasilja na Facebooku, ponašanje učenika na Facebooku, mogućnost pristupa Facebooku, uključenost roditelja u korištenje Facebooka od strane njihove djece, mišljenje o vršnjacima koji nemaju Facebook profil, koriste li učenici osim Facebooka još neku drugu online društvenu mrežu ili alat za komuniciranje s prijateljima te mišljenje učenika o dobrim i lošim stranama Facebooka.

Uzorak istraživanja činili su učenici viših razreda (od 5. do 8. razreda) osnovne škole "Kozala" u Rijeci. U svakom razredu ispitani su učenici jednog razrednog odjela. Ukupno je ispitano 92 učenika.

U radu je korišten anketni upitnik sastavljen od 35 pitanja, izrađen za potrebe ovog istraživanja.

Obrada podataka izvršena je analizom frekvencija i postotaka, a neki su podaci prikazani u tablicama i grafički.

Rezultati istraživanja i diskusija

Istraživanjem je obuhvaćeno 92 učenika u višim razredima (od 5. do 8. razreda) osnovne škole. U svakom razredu ispitani su učenici jednog razrednog odjela. U razrednom odjelu 5. razreda (5.a) ispitano je ukupno 25 učenika, u razrednom odjelu 6. razreda (6.a) ispitano je ukupno 24 učenika, u razrednom odjelu 7. razreda (7.a) ispitano je ukupno 22 učenika i u razrednom odjelu 8. razreda (8.a) ispitano je ukupno 21 učenik. Ukupno je ispitano 92 učenika od 5. do 8. razreda osnovne škole. Iako ovaj uzorak nije reprezentativan, moguće je identificirati tendencije u načinu korištenja Facebooka i različita ponašanja na Facebooku kod učenika viših razreda osnovne škole te otvoriti neka nova problemska područja u istraživanju ovoga društvenog fenomena.

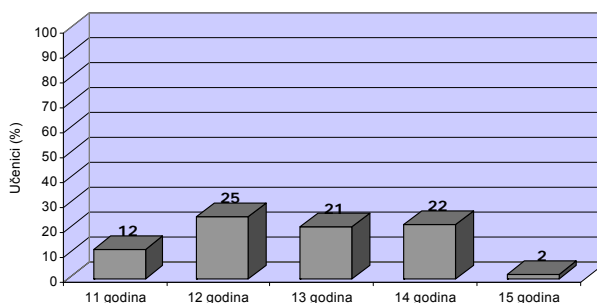
Rezultati su pokazali kako Facebook profil posjeduju 89,1% učenika, dok samo 10,9% učenika nema profil na Facebooku od ukupnog broja ispitanih. U *Tablici 1* prikazane su frekvencije i postoci učenika po razredima te ukupan broj onih koji imaju odnosno nemaju Facebook profil.

Posjedovanje Facebook profila	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Ima FB profil	20 (21,8%)	22 (23,9%)	21 (22,8%)	19 (20,6%)	82 (89,1%)
Nema FB profil	5 (5,4%)	2 (2,2%)	1 (1,1%)	2 (2,2%)	10 (10,9%)
Ukupno	25 (27,2%)	24 (26,1%)	22 (23,9%)	21 (22,8%)	92 (100%)

Tablica 1. Broj i postotak učenika koji (ne)posjeduju Facebook profil

Od ukupnog broja učenika koji posjeduju Facebook profil 85,4% učenika posjeduje jedan profil, dok 11% učenika posjeduje dva profila, a 3,6% učenika posjeduje tri ili više Facebook profila. Iako je zabranjeno kreiranje više vlastitih profila na Facebooku, istraživanje je pokazalo da 14,6% učenika posjeduje više osobnih profila. Možemo postaviti pitanje zbog čega učenici kreiraju više profila? Jedan od mogućih razloga za posjedovanje više osobnih profila je lažno predstavljanje i iznošenje neistinitih osobnih informacija na jednom od njih.

Na početnoj stranici Facebooka (www.facebook.com) navedeni su uvjeti korištenja koje bi svaki korisnik i osoba koja prvi put kreira profil na Facebooku morala pročitati. U "Izjavi o pravima i odgovornosti" ("Statement of Rights and Responsibilities", 2010.) navedena su pravila korištenja Facebooka kojih bi se trebali pridržavati svi korisnici. Istraživanjem je utvrđeno da 51,2% ispitanih učenika nije pročitao "Izjavu o pravima i odgovornostima", što potvrđuje činjenica o kreiranju više osobnih profila, ali i nepoštivanje dobne granice o posjedovanju profila na Facebooku. Prema uvjetima korištenja Facebooka osobe mlađe od 13 godina ne smiju posjedovati osobni profil na Facebooku. Na sljedećem grafikonu (*Slika 1*) prikazani su postoci učenika koji posjeduju Facebook profil s obzirom na dob.

Slika 1. Dob učenika koji posjeduju profil na Facebook-u

Iz grafikona je vidljivo da 37% učenika (učenici u dobi od 11 i 12 godina) posjeduju Facebook profil, iako ga prema uvjetima korištenja ne bi

smjeli posjedovati. Kako bi još detaljnije analizirali uvažavaju li učenici dobnu granicu za posjedovanje Facebook profila, u *Tablici 2* prikazani su broj i postotak učenika s obzirom na to koliko dugo već posjeduju vlastiti Facebook profil.

Vremensko posjedovanje Facebook profila	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
manje od mjesec dana	0 (0%)	1 (4,5%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (1,2%)
1-6 mjeseci	2 (10%)	5 (22,7%)	1 (4,8%)	1 (5,3%)	9 (11%)
6-12 mjeseci	4 (20%)	5 (22,7%)	2 (9,5%)	2 (10,5%)	13 (15,9%)
1-2 godine	8 (40%)	7 (31,9%)	11 (52,4%)	5 (26,3%)	31 (37,8%)
više od 2 godine	6 (30%)	4 (18,2%)	7 (33,3%)	11 (57,9%)	28 (34,1%)

Tablica 2. Vremensko posjedovanje Facebook profila

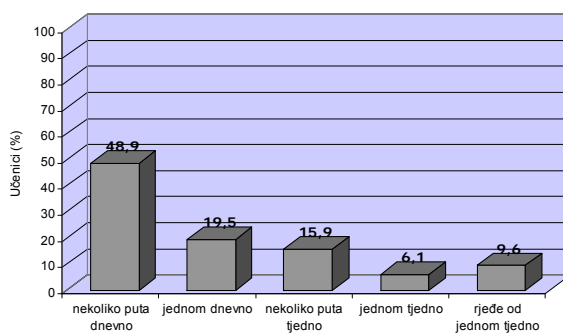
Iz tablice je vidljivo da najveći postotak učenika Facebook profil posjeduje već jednu do dvije godine (37,8%) i više od dvije godine (34,1%). Ako uzmemo u obzir da učenici 5. razreda su djeca u dobi od 11 i 12 godina, učenici 6. razreda djeca u dobi od 12 i 13 godina, učenici 7. razreda djeca u dobi od 13 i 14 godina te učenici 8. razreda djeca u dobi od 14 i 15 godina i ako analiziramo podatke iz *Tablice 2*, vrlo lako možemo zaključiti kako su i oni učenici koji sada zadovoljavaju uvjet dobi za posjedovanje Facebook profila posjedovali Facebook profil i prije 13. godine. Čak 57,9% učenika 8. razreda Facebook profil posjeduje već više od dvije godine dok 40% učenika 5. razreda profil na Facebook-u posjeduje već jednu do dvije godine. Sve navedeno upućuje da učenici Facebook profil posjeduju puno ranije nego je to dozvoljeno pa čak i u dobi od 9 godina. Možemo se zapitati je li razlog tome neznanje o dobnj granici za posjedovanje Facebook profila ili jednostavno zanemarivanje uvjeta korištenja Facebooka? Jednako tako ovdje je moguće problematizirati i činjenicu o sve ranijoj upotrebi računala i ulaženju u mrežni svijet sve mlađe djece. I dok se u znanstvenoj i stručnoj javnosti sve glasnije proklamira ideja o važnosti informatičke pismenosti, malo je onih koji govore o pravilnoj i "zdravoj" upotrebi sveprisutne tehnologije.

U anketnom upitniku učenike se pitalo znaju li dobnu granicu za kreiranje Facebook profila i ako su s njom upoznati, da navedu koliko godina osoba treba imati da kreira Facebook profil. Iako je 72% učenika odgovorilo da je upoznato s dobnom granicom za kreiranje Facebook profila, vrlo mali broj učenika točno je naveo koliko je to godina. Od broja učenika koji su odgovorili

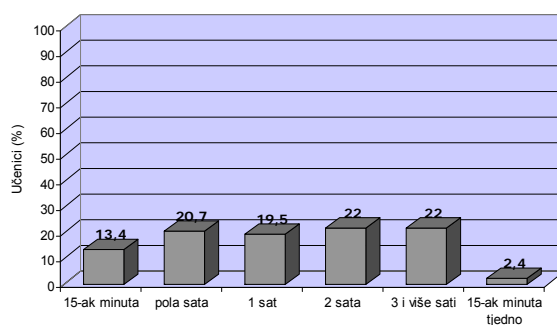

da su upoznati s dobnom granicom za kreiranje Facebook profila samo njih 11,9% točno je odgovorilo da je potrebno imati 13 godina kako bi se mogao kreirati Facebook profil. Ostali odgovori uključivali su raspon od 14 do 18 godina za dobnu granicu posjedovanja Facebook profila. Od ukupnog broja učenika koji posjeduju Facebook profil, 28% učenika odgovorilo je kako nije upoznat s dobnom granicom za kreiranje i posjedovanje Facebook profila. Iz navedenoga možemo zaključiti da učenici ne znaju, ali i svjesno zanemaruju uvjete korištenja Facebooka.

Na sljedećim grafikonima prikazani su podaci o učestalosti korištenja Facebooka i količini vremena koju učenici dnevno provedu na Facebooku. Na *Slici 2* prikazano je koliko često učenici koriste Facebook, a na *Slici 3* količina vremena koju učenici dnevno provedu na Facebooku.

Slika 2. Učestalost korištenja Facebook-a kod učenika

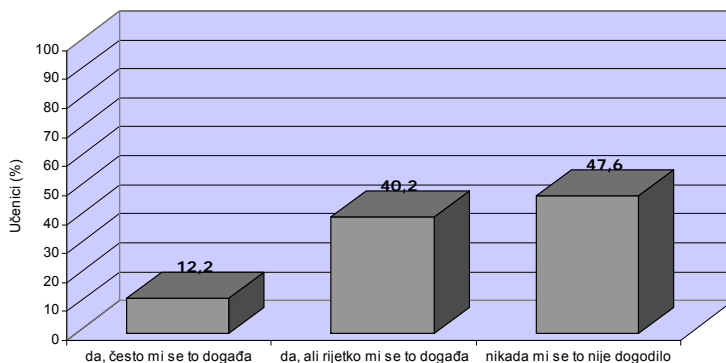
Slika 3. Količina vremena koju učenici dnevno provedu na Facebook-u

Kao što je vidljivo iz grafikona (*Slika 2*) 40,9% učenika nekoliko puta dnevno koristi Facebook, dok je najmanje onih koji Facebook koriste jednom tjedno (6,1%). Analizirajući količinu vremena koju učenici dnevno provedu na Facebooku (*Slika 3*), 44% učenika dnevno provodi više od dva sata na Facebooku. Jednak postotak učenika (22%) na Facebooku dnevno provodi dva sata te tri i više sati. Podatak koji se iščitava iz *Slike 2* i *Slike 3* da 60% učenika svakodnevno (nekoliko puta dnevno i jednom dnevno) koristi Facebook i da

44% učenika dnevno provodi više od dva sata (dva sata i tri i više sati) na Facebooku, potvrđuje popularnost i važnost Facebooka među učenicima. Ako uzmemo u obzir da učenici velik dio vremena provedu u školi, a velik postotak učenika svakodnevno provodi više od dva sata na Facebooku, možemo se zapitati kako Facebook utječe na živote djece i mladih ljudi odnosno na njihov socijalni život, druženje s vršnjacima te obavljanje obveza.

Na pitanje koliko upotreba Facebooka utječe na njihov svakodnevni život, 51,3% učenika odgovorilo je da im Facebook nije promijenio način života, 37,9% učenika odgovorilo je da im je Facebook poboljšao društveni život i da se više druže s vršnjacima, dok se 9,6% učenika manje druži s vršnjacima, ali znaju više informacija o njima. Da im Facebook olakšava komunikaciju u svakodnevnom životu, istaknulo je 1,2% učenika. Vrlo zanimljivo je što trećina učenika koji posjeduju Facebook profil smatra svoj društveni život bogatijim što govori o tome koliko je virtualni svijet mladima postao zamjena za fizički, realni svijet, a osim prijateljstava "licem u lice" vrlo važna postaju i virtualna prijateljstva i umreženost što je upravo jedna od odlika današnjih generacija djece i mladih odnosno generacije "Homo Zappiensia" (Vrcelj, Klapan, Kušić, 2009.).

Utječe li korištenje Facebooka na obavljanje svakodневnih obveza odnosno zanemaruju li učenici svakodnevne obveze zbog korištenja Facebooka, može se iščitati iz sljedećega grafikona (*Slika 4*).

Slika 4. Zanemarivanje svakodnevni obveza zbog korištenja Facebook-a

Iako je polovina učenika koja posjeduje Facebook profil odgovorila da im Facebook nije promijenio način života, 52,4% učenika priznaje kako zanemaruje svakodnevne obveze zbog korištenja Facebooka, a od toga 12,2% učenika često zanemaruje izvršavanje svakodnevni obveza. Učenici ističu da najčešće zanemaruju: školske obveze (npr. pisanje zadaće, manje vremena posvećuju učenju), kućanske poslove (npr. pospremanje svoje sobe, zalijevanje cvijeća), brigu za kućne ljubimce (npr. nahraniti psa ili mačku, izvesti kućnog ljubimca u šetnju) i sportske aktivnosti (npr. izostajanje s treninga).

S obzirom na učestalo korištenje Facebooka i količinu vremena koju učenici dnevno provedu na Facebooku zanimljivo je vidjeti za što sve učenici koriste Facebook (*Tablica 3*).

Za što učenici koriste Facebook	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Kontakt s prijateljima putem chata ili poruka	17 (85%)	22 (100%)	21 (100%)	18 (94,7%)	78 (95,1%)
Pregledavanje fotografija i video zapisa	10 (50%)	16 (72,7%)	14 (66,7%)	11 (57,9%)	51 (62,2%)
Igranje igrica i korištenje aplikacija	14 (70%)	13 (59,1%)	16 (76,2%)	2 (10,5%)	45 (54,9%)
Upoznavanje novih prijatelja	4 (20%)	10 (45,5%)	12 (57,1%)	11 (57,9%)	37 (45,1%)
Učenje	1 (5%)	3 (13,6%)	1 (4,8%)	3 (15,8%)	8 (9,6%)
Nešto drugo	3 (15%)	0 (0%)	1 (4,8%)	0 (0%)	4 (4,9%)

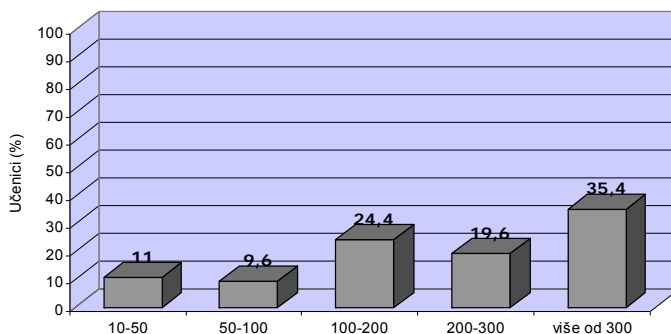
Tablica 3. Za što učenici koriste Facebook

Iz *Tablice 3* vidljivo je da najviše učenika Facebook koristi za kontakt s prijateljima putem chata ili poruka (78%) što se i moglo očekivati s obzirom na to da je primarna svrha svih online društvenih mreža upravo druženje i komunikacija. Za pregledavanje fotografija i videozapisa Facebook koristi 51% učenika, a za igranje igrica i korištenje aplikacija 45% učenika. Za upoznavanje novih prijatelja Facebook koristi 37% učenika, čime se ova aktivnost svrstava tek na četvrto mjesto što potvrđuje činjenicu da primarna praksa online društvenih mreža nije "umrežavanje" i upoznavanje novih osoba, već komunikacija s osobama koje su već dio njihove šire off-line društvene mreže. Za učenje Facebook koristi samo 9,6% učenika, dok 4,9% učenika Facebook koristi i za neke druge aktivnosti kao što su informiranje o novostima i kreiranje raznovrsnih grupa i sudjelovanje u njima.

Kreiranje raznih grupa na Facebooku i sudjelovanje u njima, kao član grupe, vrlo je popularna aktivnost na Facebooku među učenicima. Istraživanje je pokazalo da su 87,8% učenika članovi raznih grupa, a pojedini su učenici članovi oko 300, pa neki i do 1000, različitih grupa na Facebooku. Učenici su često članovi grupa o raznim TV serijama, pjevačima i sportu, no istaknut ćemo grupe vrlo "zanimljivih" naziva čiji su članovi ispitani učenici: "Jedva čekam da zvonim", "Mrzim školu!", "Mrzimo školu!", "Gumica 2kn, olovka 3kn, dobiti 2 iz matematike, neprocjenjivo", "Još nitko nije umro od pive, a u vodi su se mnogi utopili", "Opet te mama glupog iz kuće pustila", "Tko misli da je Ana ravna ko daska", "Oni koji su bar jednom bježali od murije"...

Osim navedenih aktivnosti zbog kojih učenici koriste Facebook, zanimljivo je bilo ispitati koriste li učenici Facebook i za traženje djevojke ili dečka. Od ukupnog broja učenika koji posjeduju Facebook profil, 69,6% učenika nikada nije tražilo djevojku ili dečka preko Facebooka, 20,8% učenika razmišlja da bi to učinilo i 9,6% učenika je to već učinilo. S obzirom na spol, od ukupnog broja učenika koji razmišljaju o traženju djevojke ili dečka preko Facebooka, 47,1% učenica razmišlja o traženju dečka i 52,9% učenika razmišlja o traženju djevojke preko Facebooka. Od ukupnog broja učenika koji su već tražili djevojku ili dečka preko Facebooka, to je učinilo 62,5% učenika i 37,5% učenica.

Budući da učenici Facebook najčešće koriste za kontakt s prijateljima, sljedeći grafikon (*Slika 5*) pokazuje broj prijatelja koje učenici imaju na Facebook profilu. Velik broj prijatelja na društvenim mrežama pa tako i na Facebooku normalna je pojava. Istraživanje je potvrdilo tu činjenicu pa tako 24,4% učenika ima 100-200 prijatelja, 19,6% učenika ima 200-300 prijatelja, a najviše učenika, čak 35,4%, ima više od 300 prijatelja na Facebook profilu. Broj prijatelja koje pojedini učenici imaju na Facebooku kreće se i do 1000 prijatelja.

Slika 5. Broj prijatelja na Facebook-u

Različiti servisi za online društvene mreže imaju više različitih opcija s obzirom na stvaranje veza između korisnika. Kada se osobe uključuju u vlastitu mrežu, mogu se uključiti kao "Friends", "Followers", "Fans" i "Favorites" ovisno o mogućnostima pojedinog servisa za online društvene mreže. Facebook nudi "Friends" kao jedinu mogućnost. Osobe se međusobno povezuju zbog različitih razloga pa izraz "Friends" ("Prijatelji") na Facebooku može biti varljiv s obzirom na to da takva veza ili odnos ne znači prijateljstvo u smislu svakodnevnoga govornog jezika. Upravo to može objasniti pojavu vrlo velikog broja "prijatelja" na Facebook profilima. Ujedno, velik broj prijatelja na Facebooku kod djece i mladih postaje "statusni simbol" i mjera popularnosti pojedinca među vršnjacima.

U anketnom upitniku učenike se pitalo gdje imaju više prijatelja, u stvarnom životu, na Facebooku ili smatraju da podjednako prijatelja imaju u stvarnom životu i na Facebooku. Nešto više od trećine ispitanih učenika (39%) smatra da više prijatelja ima u stvarnom životu, 37,8% učenika smatra da podjednako prijatelja ima u stvarnom životu i na Facebooku, a 23,2% učenika smatra da više prijatelja ima na Facebooku.

S obzirom na tako veliki broj "prijatelja" koje učenici imaju na Facebooku, zanimljivo je bilo ispitati po kojem kriteriju odabiru odnosno potvrđuju prijatelje na Facebook profilu. Osobu koju odabiru/potvrđuju kao prijatelja na profilu, 92,7% učenika odabire po kriteriju poznanstva u stvarnom životu. Kao prijatelje na profilu 42,7% učenika odabire/potvrđuje osobe koje su prijatelji njihovih prijatelja, a 9,6% učenika za prijatelje odabire/potvrđuje i osobe čiji im se profili sviđaju. Da se osobe međusobno povezuju zbog različitih razloga, potvrđuje i podatak da 2,4% učenika za prijatelje na Facebooku odabire osobe suprotnog spola radi moguće ljubavne veze ili zbog koristi (npr. pomoć u prelasku na višu razinu u raznim igricama).

Iako vrlo veliki broj učenika "prijatelje" na Facebooku odabire tako što ih poznaje u stvarnom životu, zanimalo nas je uspostavljaju li učenici vezu s nepoznatim osobama na Facebooku (*Tablica 4*).

Uspostavljanje veze s nepoznatim osobama	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Prihvaćam nepoznate osobe kao prijatelje na svoj profil.	2 (10%)	2 (9,1%)	13 (61,9%)	6 (31,6%)	23 (28%)
Dogovorio/la bi susret uživo sa nepoznatom osobom koju sam prihvatio/la kao prijatelja.	1 (5%)	2 (9,1%)	5 (23,8%)	5 (26,3%)	13 (15,9%)

Tablica 4. Odnos učenika prema nepoznatim osobama na Facebooku

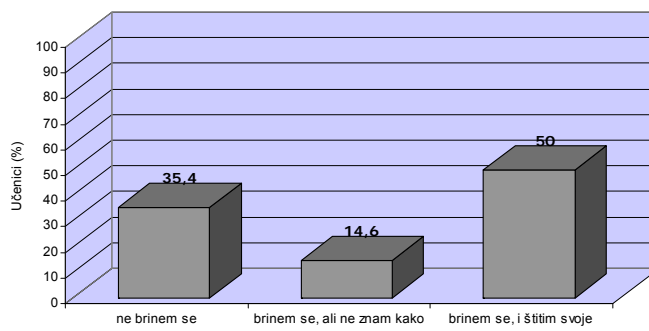
Iz tablice je vidljivo da 28% učenika prihvaća nepoznate osobe kao prijatelje na Facebook profil i da bi 15,9% učenika dogovorilo susret uživo s nepoznatom osobom koju je odabrao/potvrdio kao prijatelja. Od ukupnog broja učenika koji prihvaćaju nepoznate osobe kao prijatelje na profil, to radi 47,8% djevojaka i 52,2% dječaka. Od ukupnog broja učenika koji bi dogovorili susret s nepoznatom osobom koju su odabrali/potvrdili kao prijatelja, više je djevojaka (53,8%) koje su spremne dogovoriti susret s nepoznatom osobom u odnosu na dječake (46,2%).

Anketnim upitnikom željelo se ispitati i koji su to sadržaji koje učenici stavljaju na Facebook profil. Iz *Tablice 5* vidljivo je da najviše učenika (80,5%) samo mijenja statuse, 54,9% učenika stavlja privatne fotografije, 14,6% učenika stavlja razne priče i životna iskustva, a 13,4% učenika sve što radi u stvarnom životu stavlja na Facebook profil. Zanimljiv je i podatak da 6,1% učenika na Facebook profil stavlja intimne i povjerljive stvari o kojima ne znaju njihovi roditelji.

Sadržaji koje učenici stavljaju na profil	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Mijenjam statuse	14 (70%)	17 (77,3%)	21 (100%)	14 (73,7%)	66 (80,5%)
Stavljam privatne fotografije	10 (50%)	11 (50%)	14 (66,7%)	10 (52,6%)	45 (54,9%)
Stavljam priče i životna iskustva	2 (10%)	3 (13,6%)	2 (9,5%)	5 (26,3%)	12 (14,6%)
Stavljam intimne povjerljive stvari o kojima ne znaju moji roditelji	2 (10%)	0 (0%)	1 (4,8%)	2 (10,5%)	5 (6,1%)
Skoro sve što radim stavim i na Facebook profil	5 (25%)	3 (13,6%)	2 (9,5%)	1 (5,3%)	11 (13,4%)

Tablica 5. Sadržaji koje učenici stavljaju na Facebook profil

S obzirom na sadržaje koje učenici stavljaju na profil, zanimalo nas je jesu li učenici zabrinuti za privatnost podataka i sadržaja koje stavljaju na Facebook profil. Na Facebooku određene informacije (npr. ime, slika profila, spol i mreža prijatelja) vidljive su svima kako bi olakšale osobama pronalaženje i povezivanja s drugom osobom. Ostali sadržaji i podaci vidljivi su ovisno o tome kako je korisnik podesio postavke privatnosti ("Svi", "Prijatelji od prijatelja" i "Samo prijatelji").

Slika 6. Zabrinutost učenika o dostupnosti osobnih podataka na Facebook profilu

Iz grafikona (Slika 6) je vidljivo da nešto više od trećine ispitanih učenika koji posjeduju Facebook profil (35,4%) ne brine za privatnost podataka na Facebooku. Od ukupnog broja ispitanih učenika koji posjeduju Facebook profil, 50 % učenika brine o privatnosti podataka i štiti osobne podatke na Facebook profilu. Kao način na koji štite svoje podatke navode upravo opcije u postavkama privatnosti, tako što ne dopuštaju svima da vide njihove podatke već samo svojim prijateljima i prijateljima njihovih prijatelja. Učenici još uvijek nisu svjesni da sve što rade na Facebooku ostavlja digitalni trag i ostaje negdje zabilježeno pa čak i ako izbrišu Facebook profil. Kontrola

privatnosti podataka na Facebooku vrlo je aktualna tema i sve se češće o tome govori. Iako je Facebook uveo neke novosti s obzirom na kontrolu privatnosti, i dalje se događaju slučajevi poput krađe identiteta i "upadanja" na tuđi profil. Jedan od problema također je i privatnost informacija o nekorisnicima Facebooka čiji prijatelji, kao korisnici Facebooka, stavljaju neke informacije o njima na Facebook. Pokazatelj da je u školama potrebno provesti edukaciju o Facebooku, a pogotovo o zaštiti osobnih podataka na Facebooku, potvrđuje i činjenica da 14,6% ispitanih učenika koji posjeduju Facebook profil brine o privatnosti sadržaja i ne znaju način na koji bi zaštitili osobne podatke koji se nalaze na Facebook profilu.

O Facebooku se dosta govori u negativnom kontekstu s obzirom na to da se virtualno nasilje često povezuje s Facebookom kao jednom od najpopularnijih online društvenih mreža kod nas. U dokumentu "Razvojni principi i pravila" ("Developer Principles and Policies", 2010.), koji se može pronaći na stranicama Facebooka, ističe se kako je zabranjeno lažno predstavljanje i pisanje laži o drugim osobama koje bi mogle naštetiti u bilo kojem smislu pojedinoj osobi te je zabranjen bilo kakav oblik govora mržnje, usmjeren na pojedinca ili grupu, na temelju spola, nacionalnosti, vjerske pripadnosti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rase, invalidnosti, bračnog statusa ili jezika takvog pojedinca ili skupine.

S obzirom na navedeno, ovim istraživanjem željelo se provjeriti jesu li učenici doživjeli neku vrstu virtualnog nasilja, zastrašivanja, uznemiravanja ili neke druge neugodnosti na Facebooku. Od ukupnog broja ispitanih učenika koji posjeduju Facebook profil, 7,3% učenika imalo je neku vrstu neugodnosti na Facebooku. Kao neugodnosti koje su doživjeli na Facebooku ističu prijetnje, svade s prijateljima, neprimjerene fotografije, poruke nepoznatih osoba, nepreglednost homepage stranice, spor rad i/ili blokiranje chata...

U *Tablici 6* prikazana su neka ponašanja koja nisu dozvoljena na Facebooku, a definirana su "Izjavom o pravima i odgovornosti" ("Statement of Rights and Responsibilities", 2010.) te broj i postotak učenika koji su prakticirali takva ponašanja na Facebooku.

Ponašanje učenika na Facebooku	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Napisao/la sam neke laži o sebi na svom profilu.	0 (0%)	2 (9,1%)	6 (28,6%)	4 (21,1%)	12 (14,6%)
Napisao/la sam neke laži o drugoj osobi na Facebooku.	1 (5%)	0 (0%)	3 (14,3%)	3 (15,8%)	7 (8,5%)
Vrijedao/la sam drugu osobu na Facebooku.	8 (40%)	3 (13,6%)	12 (57,1%)	7 (36,8%)	30 (36,6%)
Druge su osobe vrijeđale mene na Facebooku.	6 (30%)	6 (27,3%)	14 (66,7%)	5 (26,3%)	31 (37,8%)

Tablica 6. Ponašanje učenika na Facebooku

Iz tablice je vidljivo da je 14,6% učenika napisalo neku laž o sebi na svom profilu, a najčešća laž o sebi upravo su bile godine s obzirom na postojanje dobne granice za otvaranje Facebook profila. Kao ostale laži naveli su da su to bile "neke sitnice na statusu" i "male šale". Neki učenici naveli su da umjesto osobne slike na profilu koriste sliku avatara. Lažnu informaciju o drugoj osobi na Facebooku napisalo je 8,5% učenika, a što su to lagali o drugim osobama niti jedan učenik nije naveo u anketnom upitniku. Kao što je vidljivo iz tablice, takva ponašanja karakteristična su za učenike 7. i 8. razreda. Od ukupnog broja učenika, 36,6% učenika vrijeđalo je druge osobe na Facebooku, dok je 37,8% ispitanih učenika doživjelo vrijeđanje od strane drugih osoba.

Online društvene mreže, kao npr. Facebook, otkrivaju novu stranu interneta i postali su sadašnjost mnogih generacija pa tako djece i mladih. Velika popularnost Facebooka kod djece i mladih pokrenula je iznova priču o sigurnosti na internetu. Budući da djeca i mladi mogu pristupati Facebooku od kuće (i to najčešće u privatnosti svoje sobe), preko prijenosnog računala, mobilnog telefona, kod prijatelja u kući, u Internet caffeima i školi, gotovo je nemoguće spriječiti da sudjeluju u online društvenim mrežama. Kako se Facebooku može pristupati i preko mobilnog uređaja, koji je postao neizbježan dodatak kod većine učenika, istraživanjem se utvrdilo da 36,6% učenika Facebooku pristupa preko mobilnog telefona.

Sve već spomenuto u radu, učestalo korištenje, količina vremena koju učenici provode na Facebooku, sadržaji koje stavljaju na Facebook profil, ponašanje učenika na Facebooku, mogućnosti pristupanja Facebooku, privatnost podataka i opasnosti koje su povezane s Facebookom, ukazuje da roditelji i drugi odrasli imaju značajnu ulogu u zaštiti djece i mladih. U *Tablici 7* prikazano je koliko i na koji način su roditelji uključeni u korištenje Facebooka od strane njihove djece.

Način na koji su roditelji uključeni u korištenje Facebooka od strane njihove djece	Ispitanici				Ukupno
	5. razred	6. razred	7. razred	8. razred	
Roditelji su upoznati sa svime što radim na Facebooku.	17 (85%)	20 (90,9%)	13 (61,9%)	18 (94,7%)	68 (83%)
S roditeljima sam dogovorio/la pravila korištenja Facebooka.	11 (55%)	8 (36,4%)	8 (38,1%)	13 (68,4%)	40 (48,8%)

Tablica 7. Uključenost roditelja u korištenje Facebooka od strane njihove djece

Iz tablice je vidljivo da su roditelji 83% učenika upoznati sa svim što njihova djeca rade na Facebooku, a da je manje od polovine učenika (48,8%) s roditeljima dogovorilo pravila korištenja Facebooka. Potrebno je provesti istraživanje s roditeljima kako bi se dobili potpuniji i vjerodostojniji podaci o

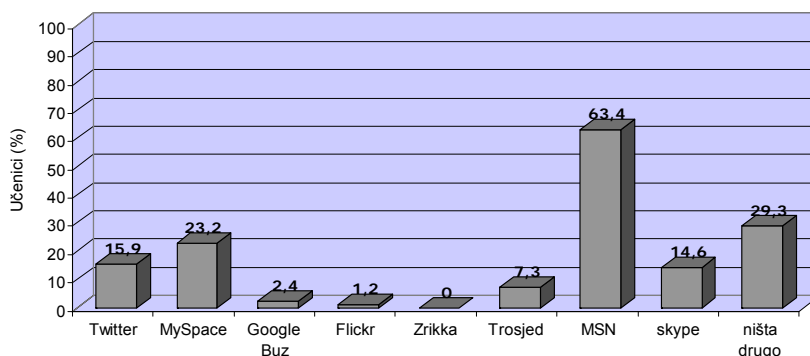

tome koliko i na koji način su uključeni u korištenje Facebooka od strane njihove djece. Roditelji bi trebali s djecom dogovoriti vremensko ograničenje, uvjete i pravila korištenja Facebooka kako bi se uklonile negativne strane Facebooka, koliko je to moguće, i povećala sigurnost djece i mladih u korištenju Facebooka.

Facebook postaje ovisnost modernog doba. Sve više vremena provedenog na Facebooku, neprestano mijenjanje slike na profilu, mijenjanje statusa nekoliko puta dnevno ili zgražanje na pomisao da se ne može prijaviti na Facebook, znakovi su koji ukazuju na ovisnost o Facebooku. Istraživanjem se željelo provjeriti mogu li učenici zamisliti život bez Facebooka i koliko su najduže izdržali bez njega. Od ukupnog broja ispitanih učenika koji posjeduju Facebook profil, 28% učenika odgovorilo je da ne bi moglo zamisliti život bez Facebooka. Anketnim upitnikom željelo se ispitati koliko su učenici vremenski najduže izdržali bez korištenja Facebooka. Od ukupnog broja ispitanih, 7,3% učenika bez Facebooka izdržalo je nekoliko sati, 9,6% učenika jedan dan, 24,5% učenika nekoliko dana i 6,1% učenika tjedan dana je najduže izdržalo bez korištenja Facebooka. Više od tjedan dana bez Facebooka izdržalo je 52,5% učenika. Zabrinjavajuća je činjenica da 16,9% učenika ne može izdržati više od jednog dana bez korištenja Facebooka.

Moglo bi se reći da Facebook postaje jedan od najzastupljenijih oblika komunikacije u svakidašnjem životu. Njegova pojava "zarazila" je sve dobne skupine i tako postala sinonim za današnju komunikaciju, poglavito među mladima. Osim što je Facebook postao najzastupljeniji oblik komunikacije među mladima, Facebook je postao nešto što svaka mlada osoba mora imati da bi bila "in". 59,8% ispitanih učenika ponosno je što drugima može reći da je korisnik Facebooka. Istraživanjem se željelo doći i do mišljenja učenika koji imaju Facebook profil o učenicima koji nemaju profil na Facebooku. Učenici koji imaju Facebook profil, vršnjake koji nemaju profil na Facebooku smatraju: pametnima jer su neki koji ga imaju ovisni o njemu i jer ne gube vrijeme na njemu, jednakima kao i one koji imaju Facebook, smatraju da se više druže s vršnjacima u realnom svijetu, da ih više zanima realni od virtualnog svijeta, da nemaju Facebook profil jer nemaju internet, da nije to ništa loše, ali bi bilo lijepo da ga naprave. Također, smatraju da je to: njihov problem i odabir što ga nemaju, da ne mogu biti u kontaktu s drugima kao oni koji imaju Facebook, da su takve osobe povučene i pomalo čudaci, da su jadni, zaostali i nisu u toku, nisu u "modi".

Anketnim upitnikom željelo se ispitati koriste li učenici osim Facebooka još neku drugu online društvenu mrežu ili alat za komunikaciju s prijateljima (*Slika 7*).

Slika 7. Korištenje drugih društvenih mreža

Od drugih online društvenih mreža, 23,2% učenika koristi MySpace, 15,9% učenika koristi Twitter, dok 7,3% učenika koristi domaću online društvenu mrežu Trosjed. Za online komunikaciju s prijateljima 63,4% učenika koristi MSN, a 14,6% učenika koristi Skype. 29,3% učenika ne koristi neku drugu online društvenu mrežu ili alat za komunikaciju s prijateljima.

Na pitanje otvorenog tipa što im se sviđa kod Facebooka, učenici su najčešće navodili sljedeće: sve mi se sviđa na Facebooku, lakša komunikacija, dopisivanje s prijateljima, dopisivanje s prijateljima koje ne vidim često, dopisivanje s prijateljima koji žive u drugom gradu i/ili državi, dostupnost svih ljudi u svijetu, mogućnost upoznavanja s novostima, profil(i), besplatan chat, igre, aplikacije, pisanje i slanje poruka, komentiranje statusa, gledanje fotografije, sadržaj grupa, umjetničke slike nekih osoba... U obliku citata navedeni su neki odgovori učenika koji potvrđuju navedeno:

"Facebook je ipak najbolji i to zauvijek :DD" (učenica 5.r)

"Sve je odlično. Facebook D best ☺" (učenica 5.r)

"Ima puno dobrih igrica." (učenik 5.r)

"Što se mogu dopisivati s prijateljima i što možemo djeliti neke informacije i tu i tamo igrati igrice." (učenica 5.r)

"...što upoznam nove ljude, zabavno je i ponekad mi pomaže za školu." (učenica 6.r)

"...što se mogu družiti sa svojim prijateljima i rođacima koji žive u drugim gradovima i državama." (učenik 7.r)

"Na lakši i jeftiniji način pričati s prijateljima i upoznavati se. Lakše pričati osobi koja ti se sviđa." (učenica 7.r)

"To što mogu stalno biti u kontaktu s prijateljima i onima koji su mi daleko." (učenica 8.r)

"Mogu upoznati nove ljude, komentirati slike i gledam kako drugi ljudi ŽIVE." (učenica 8.r)

Na pitanje otvorenog tipa što ti se ne sviđa na Facebooku, učenici su najčešće navodili sljedeće: lažni profili, lažni identiteti, otvaranje profila pod

tudim imenom, nasilje, vrijeđanje, pedofilija, grupe protiv nekoga, neke grupe i ljudi, nemogućnost zaštite, dostupnost profila, dostupnost tuđih privatnih podataka, provaljivanje u tuđe profile, virusi, nepreglednost "homepage" stranice, blokiranje chata, ovisnost nekih ljudi, preveliki utjecaj Facebooka na društveni život... U obliku citata navedeni su neki odgovori učenika koji potvrđuju navedeno:

"Neki ljudi upadaju na Facebook npr. hakeri. I ne sviđa mi se to što se neki dopisuju s nepoznatim ljudima." (učenica 5.r)

"Ne sviđa mi se kad se drugi vrijeđaju i rade glupe grupe." (učenica 5.r)

"Ne mogu se zaštititi." (učenica 5.r)

"Neke stvari nose viruse." (učenik 6.r)

"Malo je dosadan." (učenik 6.r)

"Neki ljudi dodavaju prijatelje koje uopće ne poznaju nego samo da imaju što više prijatelja." (učenica 6.r)

"Ne sviđa mi se to što se ljudi stalno druže preko Facebook-a, a ne u stvarnosti. Neki ljudi su toliko ovisni o njemu." (učenik 7.r)

"...što te nekada neko vrijeđa i što se često s nekim posvađam preko Facebook-a." (učenica 7.r)

"Što neki ljudi rade neke ružne grupe o drugima." (učenica 7.r)

"Svi više nad njim pa nitko više ne ide van." (učenica 7.r)

"Ima puno pedofila koji se predstavljaju kao moji vršnjaci." (učenica 7.r)

"To sve je gubljenje vremena. Svi se manje družimo i postajemo ovisni o Facebook-u." (učenik 8.r)

"To je mamac za maloljetne cure, pa možda čak i dečke. Mnogo pedofila se skriva na njemu. To su mi čak iznijele neke prijateljice." (učenik 8.r)

Sažetak rezultata istraživanja i zaključna razmatranja

Prema podacima iz istraživanja, 89,1% učenika posjeduje Facebook profil, od toga 14,6% učenika i više njih. Iako je dobna granica za otvaranje Facebook profila 13 godina, učenici posjeduju Facebook profil i mnogo prije. Kreiranje više profila i posjedovanje Facebook profila prije 13. godine upućuje na neznanje, ali i svjesno zanemarivanje uvjeta korištenja Facebooka.

Istraživanje je pokazalo da učenici provode znatnu količinu vremena sudjelujući u aktivnostima na online društvenoj mreži Facebook. Kao što je vidljivo iz istraživanja, većina učenika uz Facebook koristi i neke druge online društvene mreže i alate za komunikaciju što povećava količinu vremena koje učenici provedu u virtualnom prostoru što može dovesti do smanjivanja kvalitete života i uspjeha u školi. Prema podacima iz istraživanja, procjena ukupnog vremena koje većina učenika provodi sudjelujući u Facebook aktivnostima tjedno iznosi približno pola radnog vremena odraslih, što ne uključuje vrijeme koje učenici provedu koristeći druge online društvene mreže

i alate za komunikaciju. Više od trećine učenika osim Facebooka koristi MySpace i Twitter online društvene mreže. Najveći postotak učenika koristi MSN kao jedan od alat za komuniciranje s prijateljima. Ritualno posjećivanje Facebooka i drugih online društvenih mreža učenicima svakodnevno oduzima velik broj sati koji mogu utrošiti na učenja i ostale obveze te druženje s prijateljima u stvarnom svijetu što utječe na njihov socijalni razvoj.

Istraživanje je pokazalo da učenici zanemaruju svakodnevne školske i kućanske obveze, kućne ljubimce i sportske aktivnosti zbog korištenja Facebooka.

Učenici Facebook koriste za razne aktivnosti, najčešće za kontakt s prijateljima putem chata ili poruka što je i primarna svrha online društvenih mreža. Popularna aktivnost učenika na Facebooku je i kreiranje raznih grupa i sudjelovanje u njima. Kreiranje pojedinih grupa često ima cilj vrijeđanje i omalovažavanje pojedinih osoba, na što ukazuju citati i odgovori učenika na pitanje otvorenog tipa što im se ne sviđa kod Facebooka. Također, već i sami nazivi pojedinih grupa, čiji su članovi učenici, promoviraju upitne vrijednosti. Kreiranje provokativnih stranica i grupa smatra se opravdanim i "cool" ponašanjem.

Učenici na svojim Facebook profilima imaju vrlo veliki broj prijatelja što govori o krivom i/ili površnom shvaćanju pojma "prijatelj" ("Friends") u online društvenim mrežama. Činjenica da neki učenici imaju četveroznamenasti broj "prijatelja" na profilu, ukazuje na današnje shvaćanje pojma "prijatelj" među učenicima te da osobe koje su jednom ili nijednom sreli u stvarnom životu postaju prijatelji samo po viđenim slikama ili preko zajedničkih poznanstava. Velik broj "prijatelja" na Facebooku postaje "statusni simbol" i mjera popularnosti među vršnjacima. Istraživanje je pokazalo da učenici "prijatelje" odabiru zbog različitih razloga.

Četvrtina učenika kao "prijatelja" prihvaća nepoznate osobe, a čak 15,9% učenika dogovorilo bi susret uživo s nepoznatom osobom. Ovakva ponašanja podjednako su zastupljena kod dječaka i djevojčica.

Učenici najčešće mijenjaju statuse i stavljaju privatne fotografije na Facebook, dok manji broj učenika na Facebook stavlja sve što radi u stvarnom životu te intimne i povjerljive stvari o kojima ne znaju njihovi roditelji.

O dostupnosti i privatnosti svojih podataka na Facebooku ne brine trećina učenika, dok polovina učenika svoje podatke štiti podešavanjem postavki privatnosti. Podatak da 14,6% učenika ne zna zaštititi svoju privatnost ukazuje na važnost edukacije o Facebooku i online društvenim mrežama općenito.

Iako je samo 7,3% učenika doživjelo neugodnosti na Facebooku u obliku prijatnji, svađa s prijateljima, poruke od nepoznatih osoba iz odgovora na pitanje otvorenog tipa što im se ne sviđa na Facebooku, može se zaključiti da postoji ipak veći postotak učenika koji su doživjeli neugodnosti na Facebooku. Zanimljivo je što neki učenici kao neugodnosti koje su doživjeli na

Facebooku navode i spor rad i/ili blokiranje chata te nepreglednost "homepage" stranice Facebooka.

Istraživanje je pokazalo da učenici prakticiraju ponašanja koja nisu dozvoljena na Facebooku, a definirana su uvjetima korištenja odnosno "Izjavom o pravima i odgovornosti". Čak 14,6% učenika napisalo je neku laž o sebi na svom Facebook profilu, dok je 8,5% učenika napisalo neku laž o drugim osobama. Ovakva ponašanja karakteristična su za učenike 7. i 8. razreda. Iako je, prema istraživanju, samo 7,3% učenika doživjelo neku neugodnost na Facebooku, podaci istraživanja pokazuju da je više od trećine učenika vrijeđalo druge osobe i doživjelo vrijeđanje od drugih osoba na Facebooku što još jednom potvrđuje veći postotak učenika koji su doživjeli neugodnosti na Facebooku.

Nešto više od trećine ispitanih učenika Facebooku pristupa preko mobilnog telefona. Zabrinjavajući podatak, dobiven istraživanjem, pokazuje da 16,9% učenika ne može izdržati više od jednog dana bez korištenja Facebooka.

Istraživanje je pokazalo da su roditelji većine učenika upoznati sa svim što njihova djeca rade na Facebooku, a da je manje od polovine učenika s roditeljima dogovorilo pravila korištenja Facebooka. Iako je vrlo velik postotak roditelja upoznat sa svim što njihova djeca rade na Facebooku, postavlja se pitanje jesu li roditelji uistinu upoznati sa svim ponašanjima koje učenici prakticiraju na Facebooku (nedozvoljena ponašanja), iako su se učenici izjasnili da jesu. Ako pretpostavimo da su učenici iskreno odgovarali na postavljena pitanja, s obzirom da im je osigurana anonimnost, može se zaključiti da roditelji nisu upoznati s uvjetima korištenja Facebooka što svjedoči činjenica da učenici posjeduju Facebook profil prije dozvoljene dobne granice, posjeduju više profila te prakticiraju ponašanja koja nisu dozvoljena.

Popularnost Facebooka među učenicima dokazuje i podatak da je više od polovine ispitanih učenika potvrdilo da je ponosno što drugima može reći da posjeduje Facebook profil. Mišljenja učenika koji posjeduju Facebook profil o učenicima koji ga ne posjeduju različita su što pokazuju i odgovori učenika. Uz mišljenja koja su pozitivna, mogu se pronaći i mnoga negativna mišljenja pa se učenici koji ne posjeduju Facebook profil smatraju povučenicima, čudacima, jadnicima, zaostalima.

Na pitanja otvorenog tipa što im se (ne) sviđa kod Facebooka, učenici su naveli dobre i puno više loših strana što je u radu potkrijepljeno i citatima učenikovih odgovora.

Kao zaključno razmišljanje u radu ističe se potreba za edukacijom učenika, roditelja i nastavnika o online društvenim mrežama i društvenom umrežavanju u virtualnom svijetu. Učenike je potrebno osvijestiti o karakteristikama i postavkama online društvenih mreža te provesti edukaciju o dobrim i lošim stranama, o zaštiti privatnosti, ali i o moralnom i etičkom ponašanju prema drugima s obzirom na to da upravo oni koji sudjeluju u online

društvenim mrežama mogu utjecati i usmjeriti svoje ponašanje i ponašanje drugih u sustavu. Važno je učenike educirati i o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena te im ponuditi druge opcije osim Facebooka. Također, roditelji, nastavnici i škole moraju biti u korak s brzim razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije kako bi razumjeli način na koji novi mediji, kao npr. online društvene mreže i online društveno umrežavanje, utječu na djecu i mlade, prepoznali njihove prednosti i nedostatke te obrazovali i odgojili djecu i mlade za sigurno sudjelovanje u online okruženju. Važan je korak edukacija roditelja i nastavnika o mogućim opasnostima kojima su izloženi učenici i načinima kojima se mogu ublažiti i smanjiti nepoželjna ponašanja učenika na Facebooku. Činjenica da su djeca često internetski pismenija i svakako kompetentnija u korištenju online društvenih mreža dodatno upućuje na potrebu edukacije roditelja i nastavnika kako bi pomogli djeci da sigurno i odgovorno sudjeluju u online društvenim mrežama i umrežavanju u virtualnom svijetu. Škole bi trebale osigurati edukaciju učenika, roditelja i nastavnika te onemogućiti pristup online društvenim mrežama u svojim prostorima zbog činjenice da to ometa proces učenja. Je li ovo još jedan teret na već onako pogrbljenim leđima škole i hoće li se, i može (nova) škola s njim nositi, vrijeme će tek pokazati. Do tada možda je vrijeme za još jedan novi *friend request*.

Literatura

1. Boyd, D. M., Ellison, N. B. (2008.). *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*. Journal of Computer-Mediated Communication. 13 (2008.), 210–230.
2. Cassidy, J. (2006.). *Me media: How hanging out on the Internet became big business*. The New Yorker, 2006, May 15. Preuzeto 25.8.2010. s http://www.newyorker.com/archive/2006/05/15/060515fa_fact_cassidy
3. Developer Principles & Policies. Date of Last Revision: July 27, 2010. Facebook. Preuzeto 26.8.2010. s <http://developers.facebook.com/policy/>
4. Facebakers.com Portal. Facebook Statistics Croatia. Candytech. Preuzeto 26.8.2010. s <http://www.facebakers.com/countries-with-facebook/HR/>
5. Facebook Statistika. Press centar. Preuzeto 26.8.2010. s <http://www.facebook.com/press/info.php?statistics>
6. Facebook's Privacy Policy. Date of last revision: April 22, 2010. Facebook. Preuzeto 26.8.2010. s <http://www.facebook.com/policy.php>
7. Harsha, G. (2008.). *Facebook me: Collective self-esteem, need to belong, and internet self-efficacy as predictors of the iGeneration's attitudes toward social networking sites*. Journal of Interactive Advertising. 8(2), 5-15.
8. Hepburn, A. (2010.). *Facebook: Facts & Figures for 2010*. Digitalbuzz Blob. Preuzeto 26.8.2010. s <http://www.digitalbuzzblog.com/facebook-statistics-facts-figures-for-2010/>
9. Statement of Rights and Responsibilities. Date of Last Revision: August 25, 2010. Facebook. Preuzeto 26.8.2010. s <http://www.facebook.com/terms.php>

10. Stutzman, F. (2006.). *An evaluation of identity-sharing behavior in social network communities*. Journal of the International Digital Media and Arts Association, 3(1), 10–18.
11. Wellman, B. (1988.). *Structural analysis: From method and metaphor to theory and substance*. U: Wellman, B., Berkowitz S.D. (ur.), *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. (str.19-61).
12. Vrcelj, S., Klapan, A., Kušić, S. (2009.), "Homo Zappiensi – kreatori nove škole." U: Potkonjak, N. (ur.) "будућа школа" ("Buduća škola"), Zbornik radova sa naučnog skupa, 2. dio (str. 751-763). Srpska akademija obrazovanja, Beograd, Srbija.

ONLINE SOCIAL NETWORKS AND SOCIAL NETWORKING OF ELEMENTARY SCHOOL PUPILS: HABITS OF FACEBOOK GENERATION

Summary: Social networks and social networking aren't new concepts, that is, new social phenomenon; however, they take up a different form today. Due to an ever increasing use of computers and of Internet and with the aid of social software and Internet service-sites, these concepts are transferred into a new online environment where children and youth are able to form their online networks of friends and/or acquaintances. Online social networks and social networking are becoming widely popular among children and youth. Among many social networks, Facebook has become one of the most popular of online social networks in Croatia. It is becoming a new way of communicating and a new form of sociability, implementing, thus, new patterns of behaviour and of social interconnecting. This paper presents the results of a research which aimed to discover the way elementary school pupils of higher grades use Facebook, as well as to identify their Facebook behaviour. Research shows that most pupils have their Facebook accounts and that they are spending large amount of time participating in Facebook activities. Checking on their friends and news about them several times every day, viewing their photographs, listening to their favourite songs or adding new friends, that is, updating their accounts, has become routine pupil behaviour.

Key words: online social networks; social networking; Facebook; habits and behaviour of pupils.

Author: Siniša Kušić, znanstveni novak

Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju, Rijeka

Review: Život i škola, br. 24 (2/2010.) god. 56., str. 103. – 125.

Title: Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike facebook generacije

Categorisation: izvorni znanstveni rad

Received on: 9. rujna 2010.

UDC: 379.82-053.5

Number of sign (with spaces) and pages: 56.024 (:1800) = 31.124 (:16) = 1.945